

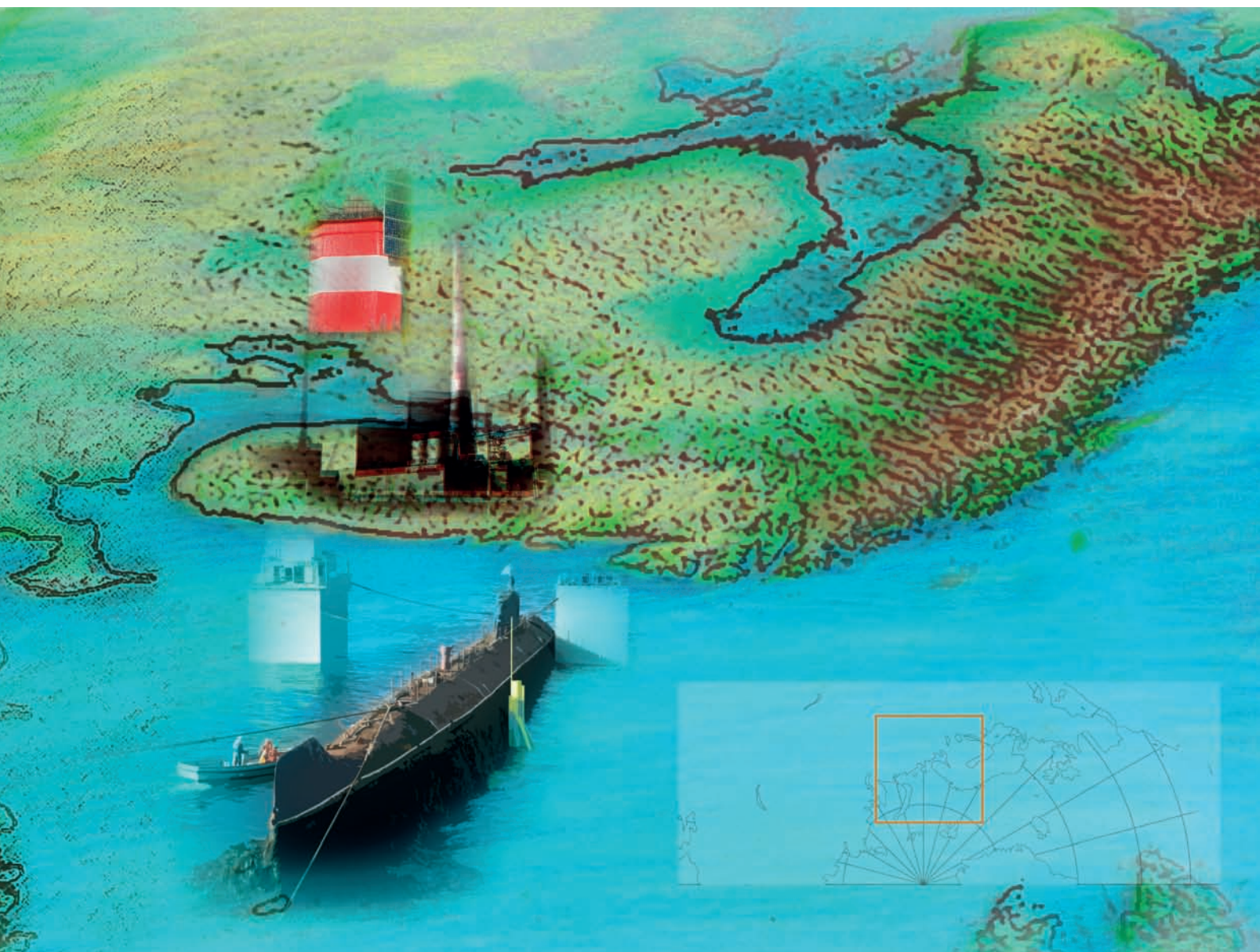
DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Meld. St. 11

(2009–2010)

Melding til Stortinget

Samarbeidet med Russland om atomvirksomhet og miljø i nordområdene

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Meld. St. 11

(2009–2010)

Melding til Stortinget

Samarbeidet med Russland om
atomvirksomhet og miljø i nordområdene

Innhold

1	Innledning	5	3.6	Samarbeid med russiske tilsyns- og forvaltningsmyndigheter	19
2	Bakgrunn	6	3.7	Miljøovervåkning	20
2.1	Utfordringer og prioriteringer	6	3.8	Beredskap	21
2.2	Internasjonalt samarbeid	9	3.9	Miljøvernorganisasjoner	21
2.3	Kvalitetssikring	10			
2.4	Myndighetssamarbeid	10	4	Veien fremover	23
3	Nærmere om oppnådde resultater	11	Vedlegg		
3.1	Opphugging av atomubåter	11	1	Regjeringens overordnede retningslinjer som ligger til grunn for atomsikkerhetssamarbeidet med Russland (fra Regjeringens handlingsplan for atomvirksomhet og miljø i nordområdene)	25
3.2	Fjerning og sikring av radioaktive kilder brukt i russiske fyrlykter	13	2	Internasjonalt samarbeid og avtaler	27
3.3	Brukt brensel og radioaktivt avfall	15			
3.4	Økt sikkerhet i Andrejevbukta	16			
3.5	Sikkerhet ved kjernekraftverk	17			

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Meld. St. 11

(2009–2010)

Melding til Stortinget

Samarbeidet med Russland om atomvirksomhet og miljø i nordområdene

*Tilråding fra Utenriksdepartementet av 23. april 2010,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Innledning

Atomsikkerhetssamarbeidet med Russland under Regjeringens handlingsplan for atomvirksomhet og miljø i nordområdene (Vedlegg 1), er i det vesentlige en suksesshistorie gjennomført i en periode med store endringer i Russland. Den russiske økonomien har siden 90-tallet utviklet seg i riktig retning og utgjør sammen med russisk vilje og bevissthet om atomutfordringene et sentralt grunnlag for at landet nå i større grad selv bidrar i atomssikkerhetsarbeidet. Det er likevel viktig for Norge å videreutvikle og styrke sikkerhets- og beredskapssamarbeidet med Russland.

Samarbeidet mellom Norge og Russland på dette området preges av noen utfordringer. Norge er en liten aktør i forhold til Russland og må forholde seg til mange ulike russiske myndighetsorganer. Russiske myndigheter avgjør spørsmål om adgang til atominstallasjoner og tilrettelegging av samarbeid på russisk side. Ambisjonene for samarbeidet med Russland må derfor på ethvert samarbeidsområde være realistiske og langsiktige i forhold til rammevilkårene.

Samtidig er atomsikkerhetsutfordringene i Nordvest-Russland mange og komplekse. Ofte vil vi stå overfor avveininger mellom løsninger som ikke er optimale, men hvor utsettelse av tiltak kan vise seg å være enda mer uheldige. Atomsikkerhetsarbeidet er i stadig utvikling, og norske myndigheter arbeider kontinuerlig både med å finne løsninger på forvaltningsmessige utfordringer og å bedre rutinene med kvalitetssikring og kontroll av prosjektene.

Norges innsats på atomsikkerhet i Nordvest-Russland står også høyt på den internasjonale dagsordenen. Toppmøtet i Washington 12.–13. april 2010 om kjernefysisk sikkerhet, som ble ledet av USAs president Barack Obama, er en viktig bekreftelse på dette.

Denne meldingen gir en oppdatert oversikt over oppnådde resultater av den norske innsatsen i atomsikkerhetssamarbeidet med Russland de siste fem til ti årene og trekker opp prioriteringene i arbeidet videre fremover.

2 Bakgrunn

Norges langvarige samarbeid med Russland innenfor atomsikkerhet er en viktig del av det bilaterale forholdet til Russland. Allerede i 1992 ble det etablert en ekspertgruppe under den norsk-russiske miljøvernkommisjon for å kartlegge radioaktiv forurensning i de nordlige havområder. I 1994 la Utenriksdepartementet frem St.meld. nr. 34 (1993–94), Atomvirksomhet og kjemiske våpen i våre nordlige nærområder. Denne meldingen ga en helhetlig oversikt over identifiserte risikoer og utfordringer på området. På bakgrunn av denne meldingen ble Regjeringens handlingsplan for atomvirksomhet og miljø i nordområdene (atomhandlingsplanen) iverksatt fra april 1995 og det ble videre etablert en egen blandet norsk-russisk kommisjon for oppfølging av atomhandlingsplanen i 1998. Atomhandlingsplanen har siden blitt revidert i 1998, 2005 og 2008. I 2005 la departementet videre frem St.meld. nr. 30 (2004–2005), Muligheter og utfordringer i nord, der atomsikkerhetsutfordringene med bl.a. økt internasjonalt engasjement ble omtalt i et eget kapittel. Det viktigste oppfølgingspunktet etter meldingen i 2005 var økt internasjonal samordning av innsatsen. Atomutfordringene i Nordvest-Russland omtales også i St.meld. nr. 15 (2008–2009), Interesser, ansvar og muligheter, Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk. I meldingen (s. 139), fastslås det bl.a. at Norge har en klar interesse av å begrense risikoen for radioaktiv forurensning fra Russland. Videre at en bør prioritere samarbeidet med russiske reguleringsmyndigheter om helse, miljø og sikkerhet i alle deler av russisk atomindustri, samt opprettholde innsatsen på de delene av arven fra den kalde krigen som fremdeles ikke er ryddet unna.

Da Norge initierte samarbeidet med Russland på atomsikkerhetsområdet på 90-tallet, var området preget av den politiske situasjonen i Russland etter Sovjetunionens sammenbrudd, manglende tilgang og vekslende samarbeidsvilje på russisk side og en svak russisk økonomi. Norske myndigheter måtte på sin side bygge opp kompetanse og erfaring, og det ble gjort mye nybrottsarbeid. Samarbeidet var krevende, og de store resultatene lot vente på seg. Langsomt har rammebetingelser

endret seg, og både evnen og viljen til samarbeid på begge sider har forbedret seg.

Samarbeidet på atomsikkerhetsområdet har etter hvert innenfor både den bilaterale og den internasjonale rammen gitt konkrete resultater over mange år. Det har vært et viktig prinsipp at hovedansvaret for å håndtere utfordringene må ligge på russisk side, og større russisk engasjement og egeninnsats har etter hvert preget utviklingen av samarbeidet. I 2002 opprettet G8-landene Det globale partnerskap mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og -materiale. Dette internasjonale samarbeidet, der mange land bidrar betydelig, har et tidsperspektiv frem til 2012. Flere samarbeidsland er nå i en prosess med å vurdere sitt videre engasjement etter dette. Fra norsk side må vi nå planlegge og dimensjonere vår innsats for tiden etter 2012. Den videre innsatsen bør ta utgangspunkt i norske behov og interesser og være samstemt med andre sentrale samarbeidsland, i tillegg til at den må ta hensyn til russiske prioriteringer. Samlet vil dette kunne gi oss en plattform for klarere prioriteringer av prosjekter og områder hvor Norge har høy kompetanse og hvor behovene er store.

Selv om mye er gjort, gjenstår fortsatt store utfordringer. Vi ser en gradvis dreining i vår innsats fra store fysiske prosjekter til stadig mer myndighetssamarbeid og samarbeid om miljøovervåking og beredskap. Det har imidlertid vist seg at konkret prosjektarbeid gir best tilgang til informasjon og nødvendig grunnlag for myndighetssamarbeid. Det er i norsk interesse å ha best mulig kunnskap om atomsituasjonen i våre nærområder, og norsk engasjement bør derfor videreføres med et langsiktig perspektiv så lenge det finnes betydelige utfordringer knyttet til radioaktivt og kjernefysisk materiale. Samtidig må vår innsats dimensjoneres i forhold til russisk egeninnsats, det faktiske behov og en rimelig byrdefordeling mellom ulike parter.

Regjeringen har tidligere fremlagt St.meld. nr. 27 (2007–2008), Nedrustning og ikke-spredning. Regjeringen ønsker i denne meldingen å informere Stortinget om oppnådde resultater og planer for det videre arbeidet under atomhandlingsplanen.

2.1 Utfordringer og prioriteringer

Den omfattende atomvirksomheten under den kalde krigen, både sivilt og militært, er årsak til at betydelige mengder radioaktivt avfall og kjernefysiske materiale er uforsvarlig lagret i Nordvest-Russland. Dette representerer også en risiko for Norge med hensyn til helse, miljø og andre viktige samfunnsinteresser i nord. Dårlig sikret spaltbart materiale er dessuten en trussel ut fra et sikkerhets- og ikkespredningsperspektiv. Problemene knytter seg både til installasjoner i drift og til installasjoner som nå er nedlagt.

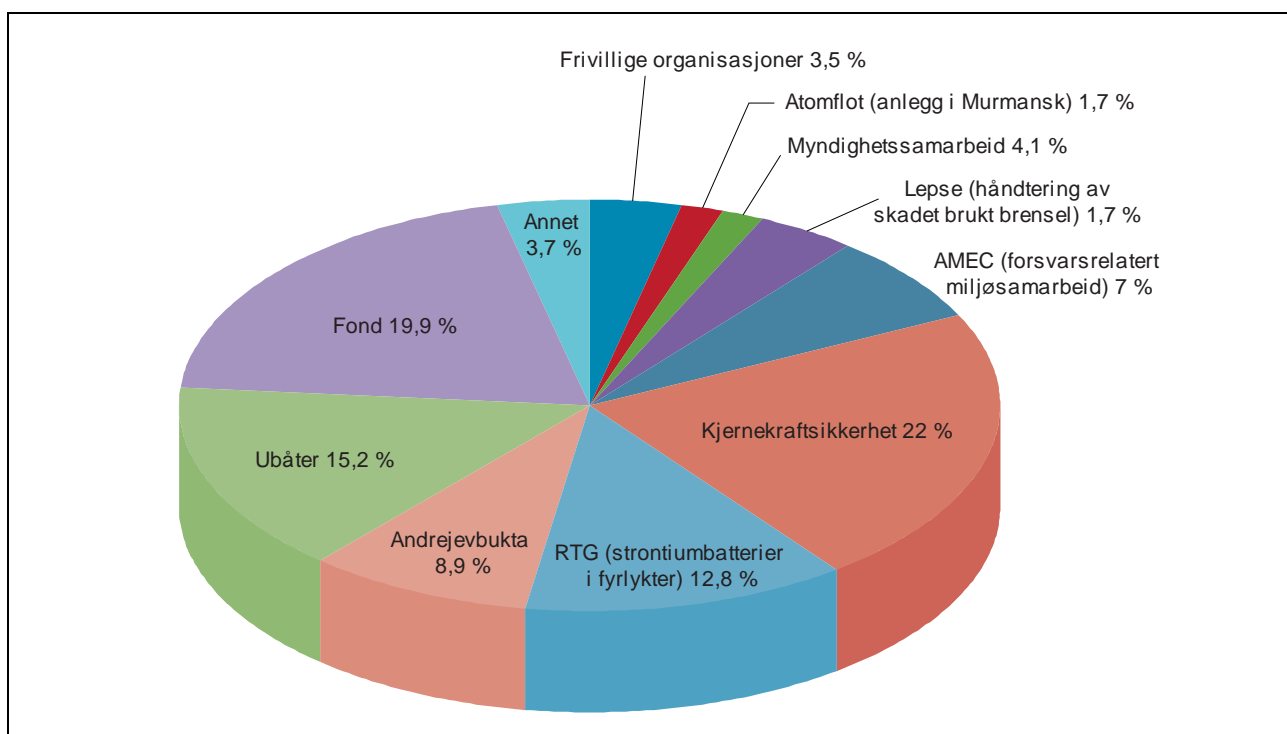
Av atominstallasjonene i våre nærområder er de russiske kjernekraftverkene blant de største farene for radioaktiv forurensning og helseskade i Norge. En alvorlig ulykke ved et av disse kraftverkene kan gi akutte helseskader i nærområdet til anlegget, i tillegg til langvarige konsekvenser i form av blant annet radioaktivitet i næringskjeden i stor avstand fra kraftverket. Selv om de totale konsekvensene av ulykker knyttet til fartøysreaktorer generelt vil være mindre, er konsentrasjonen av atomdrevne fartøyer i regionen også en bekymring. Det samme gjelder omfanget av brukt brensel og radioaktivt avfall som lagres i våre nærområder. Satsing på atomberedskap og oppryddingstiltak i nordområdene er derfor svært viktig for å kunne beskytte befolkning, miljø og andre viktige samfunnsinteresser mot radioaktiv forurensning.

Den norske innsatsen har over tid vært konsentrert om to hovedmålsetninger:

- bidra til å redusere risikoen for alvorlige ulykker og radioaktiv forurensning
- bidra til å hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveier.

Norsk innsats og samarbeid med Russland har gitt konkrete resultater i form av bedre sikring og avfallshåndtering av radioaktivt materiale. En bilateral avtale regulerer gjennomføringen av det norsk-russiske samarbeidet om atomsikkerhet. Årlige møter i den norsk-russiske atomsikkerhetskommisjonen er nedfelt i den bilaterale avtalen. Her blir aktuelle problemstillinger med fokus på truslene fra radioaktiv forurensning av det ytre miljø tatt opp, og prosjektarbeidet gjennomgått.

Norge har bl.a. bidratt til opphugging av utrangerte atomubåter, håndtering av brukt reaktorbrensel fra både ubåtene og atomisbryterflåten, samt håndtering av annet fast og flytende radioaktivt avfall. I løpet av de årene samarbeidet har pågått har Norge også fått økt kunnskap om miljø- og sikkerhetsutfordringene ved russiske atominstallasjoner. Samarbeidet mellom norske og russiske tilsyns- og forvaltningsmyndigheter er bygget ut og åpenheten om problemene har blitt større. Norges innsats på Kola kjernekraftverk siden 1992 har bidratt til at sannsynligheten for alvorlige ulykker er blitt redusert. Dette er et godt

Figur 2.1 Innsatsområder i prosent av samlet norsk innsats, 1,5 milliarder kr (1995–2009).

eksempel på hvordan prosjektsamarbeid har bidratt til økt åpenhet og informasjonsutveksling.

Siden atomhandlingsplanen ble etablert i 1995, er det over statsbudsjettet pr 31.12.2009 blitt bevilget om lag 1,5 milliarder kroner til atomsikkerhetsarbeidet. Sammenlignet med situasjonen i 1995, da vi ikke kjente det fulle omfanget av atomutfordringene, har vi i dag bedre forutsetninger for å optimalisere bruken av de norske midlene. De siste årene, hvor det er bevilget 95–100 millioner kroner årlig, har norsk innsats prioritert fire hovedområder:

- opphugging av utrangerte atomdrevne ubåter fra Nordflåten,
- fjerning av radioaktive kilder i fyrlykter og sjømerker langs den nordvest-russiske kysten og ved Østersjøen, og erstatning av disse med solcelleteknologi,
- infrastrukturtiltak som forbereder sikring og fjerning av de store mengdene brukt kjernebrensel ved den nedlagte servicebasen i Andrejevbukta, ca. seks mil fra grensen mot Norge,
- samarbeid mellom norske og russiske tilsyns- og forvaltningsmyndigheter.

Norsk innsats har gitt konkrete resultater og medvirket til økt innsats fra russisk side og andre lands myndigheter. Det har vært et omfattende internasjonalt samarbeid om opphugging av utrangerte atomubåter. Av totalt 120 utrangerte ubåter i Nordvest-Russland gjenstår opphugging av åtte stykker pr oktober 2009. Norge har gjennomført opphugging av fem atomubåter, hvorav en i samarbeid med Storbritannia. Opphuggingen av samtlige utrangerte ubåter skal etter planen være fullført i løpet av 2010.

Norge ferdigstilte i september 2009 prosjektet med sikring og fjerning av radioaktive kilder fra 180 russiske fyrlykter i Nordvest-Russland. De vellykkede erfaringene fra dette prosjektet blir nå videreført til den russiske delen av Østersjøen.

Arbeidet med å rydde opp i og omkring lagrene av radioaktivt avfall og brukt kjernebrensel ved Nordflåtens tidligere servicebaser i Andrejevbukta og Gremikha må sees i et perspektiv på 20 til 30 år. Andrejevbukta er et prioritert norsk innsatsområde med store utfordringer med hensyn til å sikre og fjerne de store mengdene brukt kjernebrensel som finnes der. Norsk innsats på dette området vil bli styrket i årene fremover.

Figur 2.2 Relevante russiske atominstallasjoner.

Norske og russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter har utviklet et konstruktivt samarbeid på atom sikkerhetsområdet. Dette samarbeidet bør videreføres, og planen for Norges videre arbeid oppdateres etter behov.

2.2 Internasjonalt samarbeid

Rammebetingelsene for atom sikkerhetssamarbeidet har endret seg betydelig gjennom årene etter at atomhandlingsplanen ble lagt frem. Et sterkere internasjonalt engasjement for å løse atomproblemene i Nordvest-Russland har vært et viktig mål for Norge fra begynnelsen av. Det er avgjørende at det er etablert et bredt internasjonalt engasjement for å bidra til å løse de mange og kostnadskrevenne oppgavene. Mange land er nå med i arbeidet og gode koordinerings- og samarbeidsordninger er etablert. Russisk egeninnsats har økt de siste årene og er nå omfattende. Dette gjelder spesielt i forhold til ubåt opphugging, oppgradering av sikkerheten ved kjernekraftverk og fjerning av radioaktive kilder fra fyrlykter. I tillegg er en rekke norske og internasjonale frivillige miljøorganisasjoner engasjert og yter en verdifull innsats.

Etter terrorangrepene mot USA 11. september 2001 ble det større internasjonal oppmerksomhet på faren for at radioaktivt og spaltbart materiale kunne komme på avveier og bli brukt i terroraksjoner. I 2002 etablerte G8-landene Det globale partnerskap mot spredning av masseødeleggelsesvå-

pen og -materiale. Landene forpliktet seg til å sette av 20 milliarder dollar i løpet av 10 år til slike tiltak i hele Russland. Partnerskapet har definert fire hovedsatsingsområder: sikring av spaltbart materiale, opphugging av atomubåter, destruksjon av kjemiske våpen og sysselsetting av tidligere våpenspesialister. Norge sluttet seg som første ikke-G8-land til partnerskapet i 2003, og har stilt i utsikt et bidrag på 100 millioner euro over en ti-årsperiode. Pr 31. desember 2009 har Norge utbetalt 80 millioner euro. Både Norge og de andre landene ligger an til å oppfylle forpliktelsene.

Norge tok initiativ til å forhandle frem et multilateralt rammeverk for innsats til Russland på atom sikkerhetsområdet (MNEPR) og ledet forhandlingene frem til undertegning i Stockholm i mai 2003. Avtalen omfatter bl.a. fritak av skatt, toll og avgifter på bidrag og fritak for ansvar i tilfelle uhell under prosjektgjennomføringen. Samarbeidslandenes rett til inspeksjon på prosjektstedet og kontroll med bruk av bidragene er viktige prinsipper i avtalen. Denne avtalen regulerer sammen med den bilaterale gjennomføringsavtalen det norsk-russiske samarbeidet om atom sikkerhet.

Norge bidrar også til en rekke internasjonale fond som administreres av Den europeiske bank for gjenoppbygging og utvikling (EBRD) for å koordinere atom sikkerhetsarbeidet. Det viktigste

Tabell 2.1 Oversikt over finansieringstilsagn gjennom G8 for perioden 2002–2012

Land	Finansieringsbidrag gjennom G8
Australia	US \$ 7 mill
Canada	CD \$ 1 mrd
Belgia	€ 8 mill
EU	€ 1 mrd
Frankrike	€ 750 mill
Tyskland	€ 1,5 mrd
Italia	€ 1 mrd
Japan	US \$ 200 mill
Norge	€ 100 mill
Russland	US \$ 2 mrd
Storbritannia	US \$ 750 mill
USA	US \$ 10 mrd

Kilde: http://www.nti.org/e_research/e3_43b.html og Global Threat Reduction Programme, Fifth Annual Report 2007, Department of Business, Enterprise and Regulatory Reform.

Tabell 2.2 Oversikt over finansieringsbidrag gjennom NDEP for 2010

Bidrag til NDEP-fondet		
Atomsikkerhet		Miljø
€ 40 mill	EU	€ 30 mill
	Russland	€ 40 mill
€ 40 mill	Frankrike	
€ 20 mill	Canada	
€ 10 mill	Tyskland	€ 10 mill
	Sverige	€ 19 mill
€ 2 mill	Finland	€ 16 mill
€ 16,2 mill	Storbritannia	
€ 10 mill	Norge	€ 1,6 mill
€ 1 mill	Danmark	€ 10 mill
€ 10 mill	Nederland	
€ 0,5 mill	Belgia	
	Hviterussland	€ 1 mill
€ 149,7 mill		€ 127,6 mill
		€ 277,3 mill

Kilde: <http://www.ndep.org/partners.asp?type=nh&pageid=2>

av disse er Den nordlige dimensjons miljøpartner-
skap (NDEP-fondet), som ble opprettet i 2001. Fon-
det rår over nærmere 150 millioner euro og største-
parten av midlene er øremerket atomsikkerhetstil-
tak i Nordvest-Russland. NDEP-fondet er planlagt
å løpe frem til 2017. Norges bidrag på ti millioner
euro er utbetalt. I fondets plan defineres oppryd-
ding av radioaktivt avfall og sikring av brukt kjer-
nebrensel ved Nordflåtens servicebase i Andrejev-
bukta og Gremikha på Kolahalvøya som den stør-
ste og mest akutte oppgaven.

USAs president Obama var i april 2010 vert for
et toppmøte i Washington om kjernefysisk sikker-
het. Norge og Russland var blant de 47 land som
deltok. Toppmøtet vedtok en erklæring og et
arbeidsprogram for å forsterke innsatsen mot
mulig terrorisme med atomvåpen. Det internasjonale
atomenergibyrådet (IAEA) vil ha en viktig rolle
i oppfølgingen, og Norge annonserte et ekstra
bidrag på 20 mill. kroner til IAEAs fond for atom-
sikkerhet for perioden 2010–2013. I erklæringen
fra toppmøtet slo man blant annet fast målsetnin-
gen om å sikre alt sensitivt kjernefysisk materiale i
løpet av fire år. Norges samarbeid med Russland
utgjør en viktig komponent i arbeidet for å oppnå
dette målet, både når det gjelder sivile og militære
reaktorer, brukt brensel og radioaktive kilder.
Fremtidige samarbeidsprosjekter i Nordvest-Russ-
land vil være viktige bidrag til oppfølgingen av
toppmøtet, og vi vil rapportere de foreløpige resul-
tatene på det planlagte oppfølgingsmøtet i 2012 i
Sør-Korea.

2.3 Kvalitetssikring

For norske myndigheter er det viktig at alt arbeid
som blir finansiert med norske midler er forankret
i risiko- og miljøkonsekvensvurderinger, der både
eventuelle konsekvenser av arbeidet som skal
gjennomføres og konsekvenser ved eventuelle
uhell er godt utredet på forhånd. Det er derfor en
forutsetning at slike vurderinger foreligger før
norsk finansiering blir gitt og arbeidet blir påbe-
gynt.

Norske og russiske myndigheter har hatt et
godt samarbeid om disse konsekvensvurderin-
gene. Den norske holdningen har bidratt til et
større fokus på sikkerhet på russisk side og har
derfor redusert risikoen for uhell under gjennom-
føringen av flere prosjekter, også prosjekter der
det ikke har blitt gitt norsk finansiering. Norske

fagmyndigheter registrerer i tillegg at dette foku-
set har bidratt til en bedret sikkerhetskultur blant
aktørene som har vært involvert i prosjekter finan-
siert med norske midler.

Atomsikkerhetssamarbeidet ble gjennomgått
av Riksrevisjonen og Stortingets kontroll- og kon-
stitusjonskomité i 2002 (Innstilling fra kontroll- og
konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens under-
søkelse av regjeringens gjennomføring av Hand-
lingsplan for atomsaker. Innst. S. nr. 107 (2001–
2002)). Flere av spørsmålene som Riksrevisjonen
reiste, særlig på forvaltningsområdet, er fulgt opp
og innarbeidet i atomhandlingsplanen. Disse er
blant annet løst ved å oppnevne Statens strålevern
som fagdirektorat for å sikre en bedre kvalitetskon-
troll i gjennomføringen av atomhandlingsplanen.
Norske krav om risiko- og miljøkonsekvensanaly-
ser er også et resultat av gjennomgangen i 2002.

2.4 Myndighetssamarbeid

Norske strålevernsmyndigheters samarbeid med
russiske myndigheter har stått sentralt i atomsik-
kerhetsarbeidet i Russland. Samarbeidet inngår
som en sentral del av regjeringens atomhandlings-
plan og vil være et viktig bidrag til at det utvikles en
bærekraftig russisk forvaltning på atomsikker-
hetsområdet, noe som også vektlegges fra russisk
side. Økt fokus på kompetanseutvikling, overvåk-
ning og beredskap inngår som en del av dette. Et
sentralt mål med myndighetssamarbeidet med
Russland har vært å bidra til å styrke sikkerhets-
kulturen og å oppgradere det eksisterende rus-
siske regelverket, slik at nye prosjekter kan gjen-
nomføres på en tilfredsstillende måte. Arbeidet har
også resultert i en mer effektiv varsling og mer
harmoniserte rutiner.

Norge er internasjonal hovedaktør innenfor G8-
partnerskapet når det gjelder myndighetssamar-
beid med Russland og har bidratt sterkt til det
internasjonale engasjementet om arbeidet med
strålevern og atomsikkerhet i Russland. Norge har
påvirket andre lands prioriteringer på dette feltet,
og flere land har sett det som hensiktsmessig å
bidra med ekspertise i samarbeidsprosjektene som
Norge har initiert med russiske tilsynsmyndig-
heter. En viktig forutsetning for norsk påvirkning
har vært Norges særstilling med geografisk nær-
het, tidlig engasjement og kompetanse. En videre-
utvikling av myndighetssamarbeidet vil stå sentralt
også i årene fremover.

3 Nærmere om oppnådde resultater

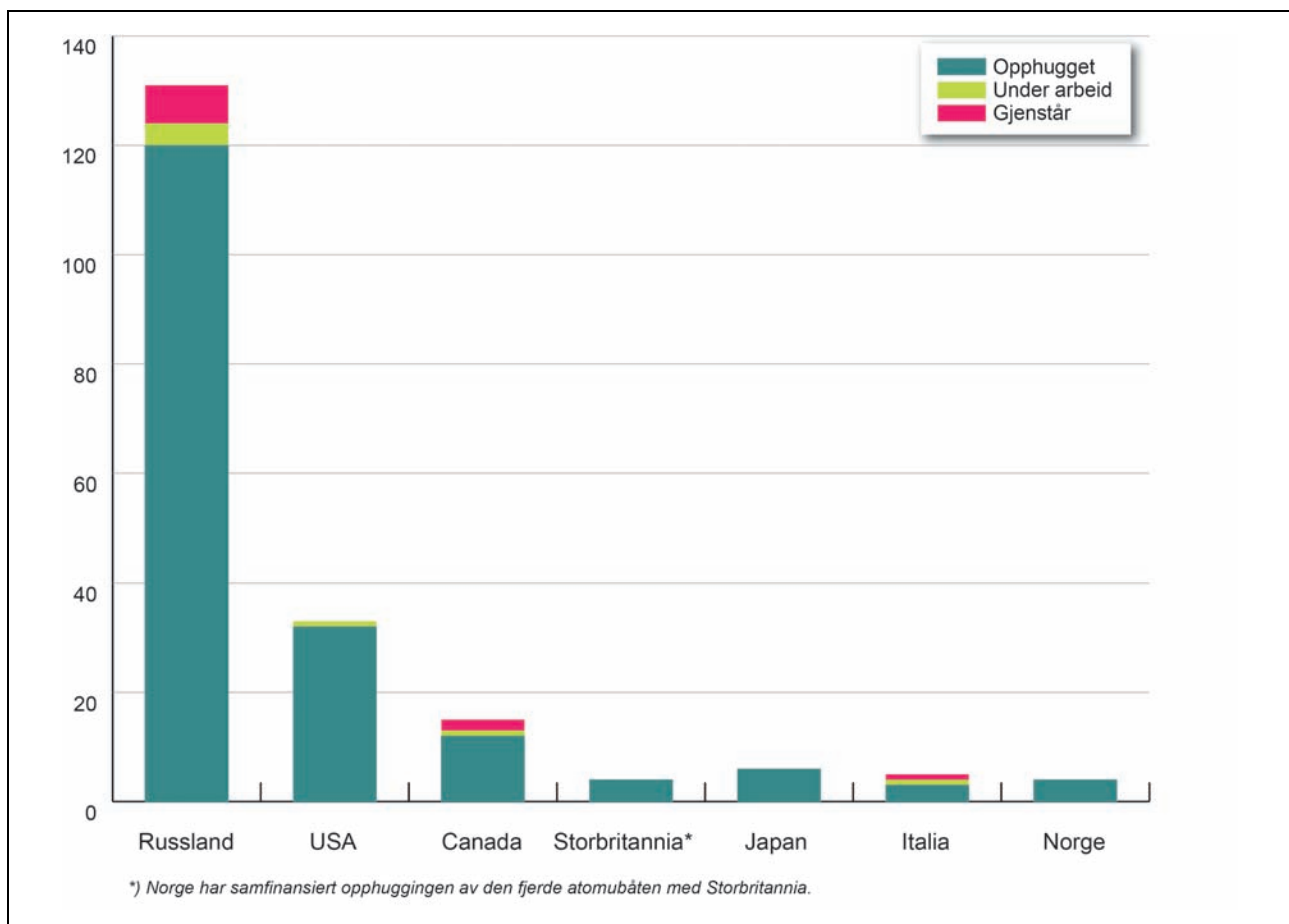
3.1 Opphugging av atomubåter

I våre nærområder finnes det store mengder brukt kjernebrensel fra atomdrevne fartøyer. Sovjetunionen bygget i løpet av den kalde krigen verdens største ubåtflåte. På slutten av 1980-tallet og utover 1990-tallet ble mange av atomubåtene tatt ut av drift. Totalt er nå 198 ubåter tatt ut av tjeneste, 120 av disse i Nordvest-Russland. De utrangerte ubåtene representerte en ulykkesfare og en trussel mot land- og havmiljøet i våre nærområder.

Opphugging av atomubåter har hatt høy prioritet i det internasjonale atomsikkerhetssamarbeidet. Dette har resultert i en stor internasjonal oppryddingsaksjon for å hugge opp de utrangerte atomubåtene. Samarbeidet er kommet i gang på bakgrunn av et særskilt innsatsområde under G8-

landenes globale partnerskap mot spredning av nukleært materiale og masseødeleggelsesvåpen. Norge har sammen med andre land som for eksempel USA, Canada, Storbritannia, Italia, Japan og Tyskland gitt et betydelig bidrag til opphuggingen. Allikevel er det Russland selv som har stått for den største innsatsen. Den store miljøtrusselen de utrangerte ubåtene utgjorde på starten av 90-tallet, er etter stor russisk og internasjonal innsats i ferd med å bli betraktelig redusert innen utgangen av 2010.

Norge har siden 2003 finansiert og medvirket til opphugging av fem atomubåter med kjernebrensel om bord. De fire første ubåtene ble opphugget som en følge av det norsk-russiske samarbeidet. Forsvarlig håndtering av miljørisiko under transport var bakgrunn for at Nordflåtens eldste atom-

Figur 3.1 Oversikt over samlet antall opphugde ubåter i hele Russland fordelt på land.

Figur 3.2 Lagring av reaktorseksjoner fra ubåter i Sajdabukta.

Foto: Utenriksdepartementet.

ubåt ble fraktet av tungløftfartøy til opphuggingsverft med norske midler i 2006. Prosjektet ble gjennomført innenfor rammen av det arktiske militære miljøsamarbeidet (AMEC) mellom Russland,

Norge, USA og Storbritannia. Den femte og siste ubåten ble hugget opp i samfinansiering med Storbritannia i 2009. Av de 120 utrangerte atomubåtene i Nordvest-Russland, gjenstår per oktober 2009

Boks 3.1 Fakta atomubåter:

- 198 russiske atomubåter er blitt tatt ut av tjeneste, 120 av disse i Nordvest-Russland. Arbeidet ble initiert på slutten av 80-tallet som følge av ubåtenes alder og redusert aktivitet.
- Ubåtene representerte en ulykkes- og havarifare. Det brukte kjernebrenselet og det radioaktive avfallet utgjorde en trussel mot havmiljøet, i tillegg til å representere en risiko for misbruk og spredning av radioaktivt materiale.
- Opphuggingsarbeidet består av kompliserte og krevende prosjekter for å sikre og håndtere brukt brensel og radioaktivt avfall.
- Norge har bidratt til opphugging av fem ubåter, en av ubåtene er hugget opp i samarbeid med Storbritannia.
- Opphuggingen av ubåter med norsk finansiering fant sted på Nerpa og Zvjosdochka-verftene på henholdsvis Kola og ved Severodvinsk utenfor Arkhangelsk.
- Brukt kjernebrensel fra ubåtene hugget opp på Nerpa-verftet ble transportert med båt til servicebasen Atomflot (Murmansk), og deretter med tog til anlegget ved Majak.
- Det har vært en stor internasjonal oppryddingsaksjon for å bistå Russland i deres arbeid med å hugge opp ubåtene.
- Arbeidet med opphugging av atomubåter planlegges avsluttet innen utgangen av 2010.

oppugging av åtte, hvorav fem er under arbeid. Disse er planlagt oppugget innen utgangen av 2010.

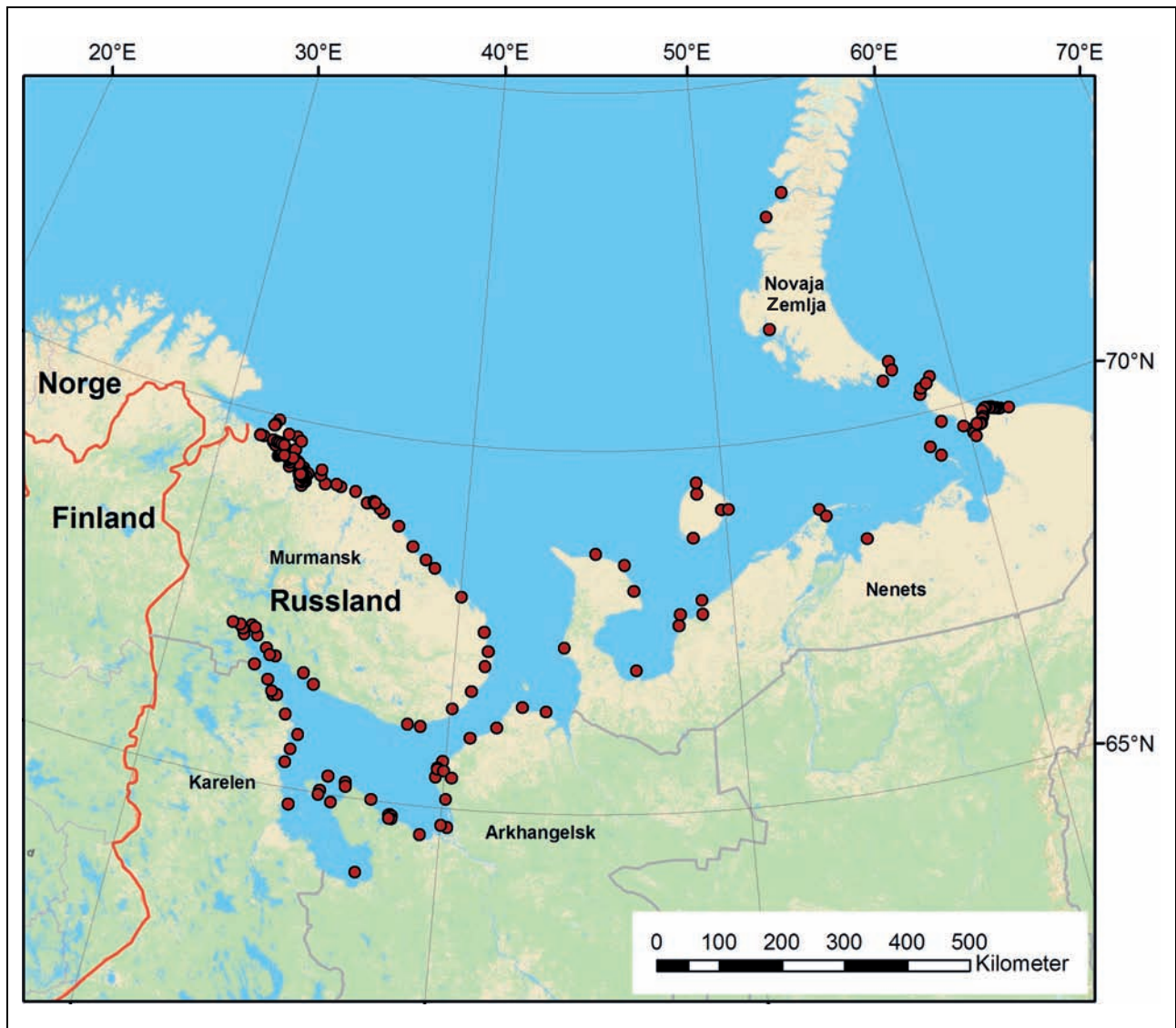
Arbeidet med ubåtopphugging innebærer at det brukte kjernebrenselet blir tatt ut av atomubåtene og transportert til Majak-anlegget i Syd-Ural for håndtering og avfallsbehandling. Reaktorseksjonene fra atomubåtene lagres ved det nye lagringsanlegget på land i Sajdabukta. Etter at det brukte brenselet er fjernet, blir reaktorseksjonene lagret i 70 år.

I forbindelse med finansieringen av disse prosjektene ble det fra norsk side stilt krav om gjennomføring av risiko- og miljøkonsekvensvurderinger. Denne forutsetningen fra norsk side har medført økt åpenhet og offentliggjøring av informasjon knyttet til anleggene, noe som også har vært av

stor betydning for de internasjonale aktørene. Norsk prosjektleder har med jevnlige inspeksjoner fulgt opp sikkerheten og strålevern i det praktiske arbeidet.

Norge har også deltatt i miljøsam arbeidet under AMEC rettet mot forsvarlig håndtering og transport av brukt kjernebrensel og behandling, lagring og transport av fast radioaktivt avfall fra utrangerte atomubåter samt miljøovervåking av anleggene.

Også nyere atomubåter og andre fartøyer med kjernebrensel som er i drift eller fases inn representerer en risiko for ulykker og utslipp av radioaktive stoffer. Russland er selv ansvarlig for sikring og håndtering av det radioaktive materialet fra disse nyere fartøyene.

Figur 3.3 180 RTG-er er fjernet fra fyrlykter i Nordvest-Russland. Kartet viser plasseringen til fyrlyktene.

Kilde: Statens strålevern.

Figur 3.4 På utilgjengelige steder må RTG-ene fraktes ut med helikopter.

Foto: Fylkesmannen i Finnmark.

3.2 Fjerning og sikring av radioaktive kilder brukt i russiske fyrlykter

Langs den russiske arktiske kysten står det fyrlykter som får strøm fra radioisotopiske termoelektriske generatorer, såkalte RTG-er, hvor det brukes svært kraftige radioaktive kilder (strontiumbatterier). I daværende Sovjetunionen ble det utplassert om lag 1000 RTG-er, hvorav 180 var i Nordvest-Russland. Disse kildene er av det internasjonale atomenergibyrådet IAEA klassifisert blant de farligste radioaktive kildene som finnes. Kildene er derfor omgitt av flere lag med skjermings-

materialer som reduserer strålingsnivået på utsiden. Ved å sikre disse reduseres faren for at de skal forurense miljøet eller komme på avveier og eventuelt blir brukt til terrorhandlinger. Det har vært en rekke tyveriforsøk rettet mot RTG-er de senere årene. Så langt har disse hendelsene dreid seg om å få tak i skjermingsmaterialene – metaller – som relativt enkelt kan omsettes. Manglende kontroll med installasjonene gjør det radioaktive materialet imidlertid utsatt for aktører som ønsker å skaffe seg ulovlig tilgang på masseødeleggelsesmateriale.

Siden 1997 har Norge, i samarbeid med russiske myndigheter, finansiert fjerning av RTG-er og erstattet disse med miljøvennlig solcelleteknologi. Norge satte tidlig dette arbeidet på den internasjonale dagsorden og har bidratt til en internasjonal enighet om viktigheten av å fjerne disse kildene. Basert på det norske initiativet tok Russland ansvar for å lede det påfølgende internasjonale koordineringsarbeidet.

Norges ledende rolle innenfor dette feltet førte til at land som Frankrike og Canada knyttet seg til norske prosjekter. Arbeidet sammenfaller med G8s mandat om å sikre radioaktive kilder som et bidrag til det internasjonale ikkespredningsarbeidet. USA er en annen viktig aktør innen dette arbeidet utenfor Nordvest-Russland. Det internasjonale samarbeidet har så langt medført sikker fjerning og lagring av om lag 2/3 av RTG-ene i Russland.

Det norsk-russiske prosjektet har resultert i at samtlige 180 RTG-er i Nordvest-Russland er tatt hånd om og sikret. Det er blitt gjennomført risiko- og miljøkonsekvensvurderinger for samtlige RTG-prosjekter.

Boks 3.2 Fakta RTG-er:

- RTG er en forkortelse for «radioisotopisk termoelektrisk generator».
- Den radioaktive kilden som oftest benyttes er strontium-90.
- Kilden i RTG-ene har god skjerming slik at strålingen på utsiden blir lav. En uskjermet kilde kan gi en dødelig stråledose i løpet av ca. 30 minutter.
- Disse kildene er av IAEA klassifisert blant de farligste radioaktive kildene som finnes, p.g.a. høyt aktivitetsnivå.
- RTG-er benyttes i forskjellige land. I Russland er det produsert ca. 1000 RTG-er med strontium-90 kilder, de fleste til bruk i fyrlykter. Omlag 2/3 er nå fjernet.
- Norge har bidratt til å fjerne 180 RTG-er i Nordvest-Russland og erstattet dem med solcellepanel. Arbeidet er videreført til Østersjøområdet hvor det skal fjernes 71 RTG-er.
- I de norskfinansierte prosjektene gjennomføres det risiko- og miljøkonsekvensvurderinger før fjerning finner sted.
- RTG-ene blir fraktet til et anlegg utenfor Moskva for demontering og deretter sendt til Majak for sluttlagring.

Norge har videreført de vellykkede erfaringene fra RTG-arbeidet i Nordvest-Russland til den russiske delen av Østersjøområdet. Videreføringen omfatter fjerningen av 71 RTG-er. Arbeidet ble startet i 2009 og er planlagt sluttført i 2012. På norsk initiativ har Finland sluttet seg til arbeidet, mens Sverige har uttrykt sin interesse. Norge og Finland har inngått en samarbeidsavtale om finsk medfinansiering av det norske engasjementet. Parallelt er Frankrike engasjert i fjerning av 16 RTG-er i området. Den store norske innsatsen, er et uttrykk for en hensiktsmessig arbeidsdeling der Norge har opparbeidet seg kompetanse og har påtatt seg et særlig ansvar på dette området innenfor Østersjø samarbeidet og i det internasjonale terrorforebyggende arbeidet.

Med avslutningen av utskiftningsprosjektet rundt Østersjøen i 2012 vil Norge nå en viktig milepæl innenfor sikring og avfallsbehandling av radioaktive kilder i våre nærområder. Norge har på denne måten også bidratt til det internasjonale ikkespredningsarbeidet. Samarbeidet mellom norske og russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter har bidratt til utvikling av en forskrift om beredskap ved transport av radioaktive kilder samt utvikling av annet regelverk, retningslinjer og tilsynsprosedyrer for håndtering av store radioaktive kilder. Et ytterligere resultat av utskiftningsarbeidet har vært etablering og styrking av et nordisk samarbeid for å redusere strålefare i våre nærområder.

3.3 Brukt brensel og radioaktivt avfall

Mengden av brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall har vært og er fortsatt et betydelig problem i Nordvest-Russland. Dette materialet må håndteres forsvarlig for å hindre utslipp, stråledoser til personell, tyveri og ulykker. Norsk innsats skal bidra til trygg håndtering, transport, lagring og sluttbehandling av brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall etter internasjonalt anerkjente prinsipper. Selv om konkrete resultater er oppnådd, gjenstår det fortsatt uløste utfordringer og viktige prinsipielle avveininger, bl.a. i forhold til håndtering av ødelagt brukt kjernebrensel i våre nærområder.

Den norske innsatsen har bidratt til bedre oversikt over den radioaktive forurensningen, tilstanden til brenselet og hvilke flaskehalsen som oppstår i forbindelse med håndtering og lagring. Dette har ført til at transportkapasiteten for brukt brensel som skal håndteres har økt og at behandlings- og lagringskapasiteten for radioaktivt avfall har blitt bedre.

For Norge har hovedprioriteringen i det brede internasjonale samarbeidet vært bedre planlegging og organisering av det samlede atomsikkerhetsarbeidet. Dette for å kunne prioritere de riktige tiltakene og få en mer effektiv ressursutnyttelse i de konkrete prosjektene. Russland har nå en overordnet strategisk masterplan for atomopprydning i Nordvest-Russland som er presentert for det internasjonale samfunnet, lokalbefolkningen og miljøvernorganisasjonene i Nordvest-Russland (jf. meldingens Vedlegg 2). Dette bidrar både til en mer effektiv og planmessig utnyttelse av ressursene og til en større åpenhet om arbeidet.

Mye av det brukte kjernebrenselet er lagret under svært utilfredsstillende forhold ved kjernekraftverk, militære og sivile baser og i serviceskip. Det har vært stor oppmerksomhet rettet mot de nedlagte servicebasene i Andrejevbukta og Gremikha. Norge har også arbeidet for å bedre forholdene ved lagringsskipet Lepse, som var det første store prosjektet som tiltrakk seg internasjonal oppmerksomhet. Gjennom Det arktiske militære miljø samarbeidet (AMEC) har Norge bl.a. delfinansiert utviklingen av transport- og lagringskonteinere for brukt ubåtbrensel samt et mellomlager på Atomflot ved Murmansk, der slike konteinere lastes om mellom båt og tog. AMEC har også fått utviklet og bygget et moderne anlegg for behandling og lagring av fast radioaktivt avfall ved Skipsverft 10 i Poljarnij, nord for Murmansk. Anlegget var samfinansiert av Norge og USA.

Ved gjenvinningsanlegget i Majak behandles og lagres brukt brensel og radioaktivt avfall. Det er imidlertid store utfordringer knyttet til forholdene ved anlegget da utslipp og ulykker de første tiårene medførte alvorlig radioaktiv forurensning. I perioden 1993–2004 var det, som en del av miljøvern samarbeidet, et vellykket norsk-russisk samarbeid om kartlegging av miljøsituasjonen ved Majak. Norske myndigheter ønsker å videreføre dette samarbeidet ved blant annet vurdering av miljøkonsekvenser av dagens aktivitet.

Russiske myndigheter ser på brukt brensel og annet høyaktivt avfall som en ressurs som i størst mulig grad bør gjenvinnes. Imidlertid lar en god del av brenselet i Nordvest-Russland seg ikke gjenvinne i dag, enten fordi det er ødelagt eller fordi det ikke er egnet for gjenvinning ved eksisterende anlegg. Russiske myndigheter ønsker derfor å utvide og oppgradere anlegget i Majak for å håndtere dette, samt oppdatere det russiske lovverket. I mellomtiden er det behov for midlertidige lagringsløsninger. Anleggene i Majak er bl.a. endestasjon for brukt kjernebrensel fra utrangerte ubåter og for radioaktivt avfall. Fra norske myndigheters

side har en sett det som viktig å bidra til å bedre atomsikkerheten i Nordvest-Russland fremfor å avvente eventuelle bedre løsninger eller alternativer til å sende avfall til Majak. Samtidig har det hele tiden vært en forutsetning at norskfinansierte prosjekter ikke skal bidra til videre drift av Majak (jf Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av regjeringens gjennomføring av Handlingsplan for atomsaker. Innst. S. nr. 107 (2001–2002)). Norsk finansiering av opphugging av ubåter har derfor ikke inkludert utgiftene til gjenvinning av det brukte kjernebrenselet i Majak.

3.4 Økt sikkerhet i Andrejevbukta

Andrejevbukta, ca. seks mil fra den norsk-russiske grensen, var fra 1960-tallet militær servicebase for lagring av brukt reaktorbrensel fra den russiske Nordflåtens reaktordrevne fartøyer. Anlegget rommer i dag store mengder brukt brensel tilsvarende brenselet fra ca. 100 atomubåter, samt store mengder annet fast og flytende radioaktivt avfall. Etter at anlegget ikke lenger tok imot nytt radioaktivt materiale og driften opphørte på 1980-tallet, har det vært minimalt vedlikehold.

Det radioaktive materialet representerer en risiko for forurensning over landegrensene, men det har så langt kun vært lekkasjer som har ført til forurensning av lokalmiljøet. Noe av det brukte brenselet kan dessuten være av en kvalitet som

gjør at det under gitte omstendigheter kan brukes i kjernevåpen. Det må derfor være under konstant kontroll.

Det er satt i gang et omfattende sikrings- og rehabiliteringsarbeid i Andrejevbukta som vil redusere risikoen for radioaktiv forurensning fra anlegget. Et viktig mål er å tilrettelegge for sikring og senere fjerning av det brukte brenselet. Rehabiliteringsarbeidet i Andrejevbukta er en av den norske regjeringens viktigste prioriteringer innenfor atomhandlingsplanen og vil, gitt videreføring av eksisterende rammer, fremover stå for en økende andel av den norske økonomiske satsingen i atom-sikkerhetsarbeidet.

Norge var det første landet som fikk adgang til å besøke bukta og har siden 1997 finansiert og gjennomført en rekke tiltak for å bedre situasjonen. De senere årene er det blitt utviklet et bredt internasjonalt samarbeid ledet av Russland for å håndtere de omfattende og kostbare utfordringene anlegget representerer. Norge er sammen med Storbritannia sentrale aktører i tilretteleggingen for arbeidet med å sikre og fjerne det radioaktive avfallet. Norge har blant annet finansiert prosjekter for fysisk sikring av anlegget med gjerder og alarmsystemer, satt opp vaktbod og garderobebygg, opprusting av veier og vann- og avløpssystemer, samt reparasjon av kaien som skal brukes når det høyradioaktive avfallet transporteres ut av anlegget. Norge har også finansiert grunnundersøkelser og kartlegging av den eksisterende forurensningen ved anlegget.

Figur 3.5 Baser for den russiske marinen og atomisbryterflåten i nærområdet til Norge

Storbritannia arbeider med løsninger for fjerning av det brukte brenselet, mens Italia og Sverige konsentrerer seg om håndteringen av annet fast og flytende radioaktivt avfall. Italia finansierer også et nytt spesialskip for transport av brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall bort fra Andrejevbukta. Fra Den nordlige dimensjons miljøpartner-skap (NDEP-fondet), finansieres blant annet kraner og en rekke tekniske installasjoner. Fondet finansierer også arbeidet med å rive bygningen som tidligere huset det brukte kjernebrenselet.

Norge prioriterer et nært samarbeid med russiske tilsynsmyndigheter om strålevern for personale, befolkning og miljø under opprydningsarbeidet i Andrejevbukta. Det er viktig at de krav som utarbeides av russiske tilsynsmyndigheter fører til at arbeidet gjennomføres i henhold til internasjonale regler og retningslinjer. En god informasjonsflyt mellom myndighetene og andre involverte aktører er en viktig del av det norsk-russiske samarbeidet.

3.5 Sikkerhet ved kjernekraftverk

Mange av Norges naboland bruker kjernekraft som en viktig del av energiforsyningen. All kjernekraft innebærer en potensiell risiko for uhell og spredning av radioaktivt materiale. En særskilt utfordring er likevel knyttet til noen av de eldste av de sovjetiske reaktortypene, som har designmessige svakheter som ikke kan rettes opp. Slike reaktorer finnes ved en rekke forskjellige kjernekraftverk i den europeiske delen av Russland, blant annet ved Leningrad og Kola kjernekraftverk.

Norges prinsipielle syn er at reaktorer med alvorlige designmessige svakheter som ikke kan rettes opp, bør stenges. Dette er et syn russiske myndigheter er godt kjent med. Dette er også i tråd med EUs holdning, som blant annet har ført til at flere tidligere østblokkland har måttet forplikte seg til å stenge reaktorer for å kunne bli medlem av unionen.

Når det gjelder radioaktiv forurensning av norske områder fra russiske atomanlegg, er det størst bekymring knyttet til Kola og Leningrad kjernekraftverk. Kola kjernekraftverk består av fire reaktorer, der de to eldste nådde sin planlagte levetid i

Figur 3.6 Statens strålevern på besøk hos Kola kjernekraftverk.

Foto: Kola kjernekraftverk.

2003–2004 etter 30 års drift. Levetiden til disse reaktorene er nå forlenget, og de har konsesjon for drift frem til 2018–2019. De to andre reaktorene ved anlegget har konsesjon frem til 2011 og 2014, med mulighet for forlengelse i ytterligere 25 år. Leningrad kjernekraftverk består av fire reaktorer som er planlagt drevet frem til 2019–2026.

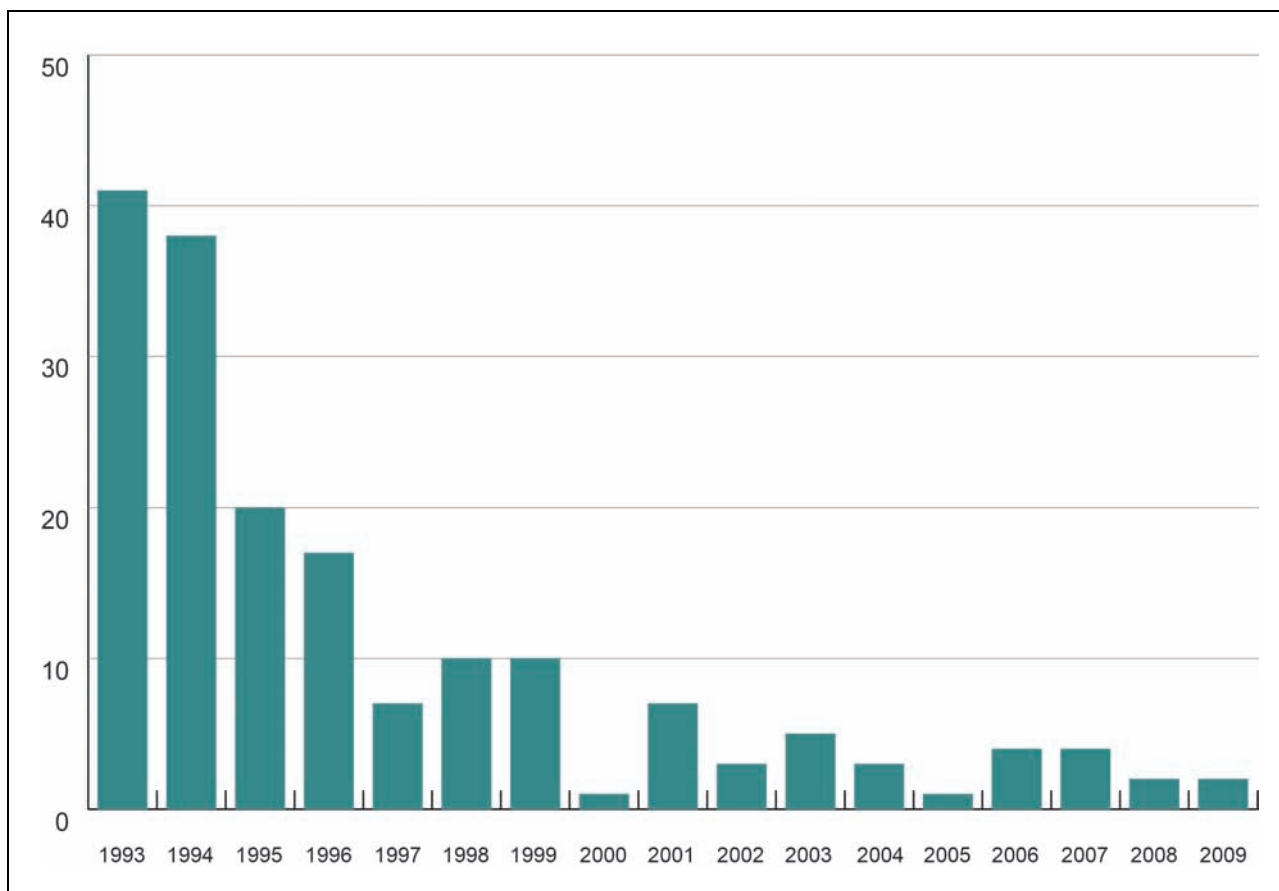
Det har vært et nordisk samarbeid rundt sikkerheten ved de nærmeste kjernekraftverkene i Nordvest-Russland og i Litauen. Dette har bidratt til en god koordinering av arbeidet og effektiv utnyttelse av ressursene. Norge har siden starten i 1992 hatt størst fokus på Kola kjernekraftverk. Særlig har det kjernefysiske fagmiljøet ved Institutt for energiteknikk (IFE) samarbeidet med operatørene om oppgradering og bedring av sikkerhet ved noen av de russiske kjernekraftverkene. Noen av de viktigste prosjektene som Norge har bidratt til er anskaffelse og oppgradering av teknisk utstyr for å sikre drift av kritiske systemer i krisesituasjoner, som for eksempel anskaffelse av en mobil dieselgenerator og oppgradering av eksisterende stasjonære dieselgeneratorer for å sikre strømforsyning, samt automatiserte dieseldrevne anlegg for

vannforsyning. I tillegg har Norge finansiert systemer for overvåkning og fjernstyrt inspeksjon av kritiske komponenter i anlegget og utstyr for radio- og telekommunikasjon. På Leningrad kjernekraftverk har Norge finansiert en simulator som brukes til trening i håndtering av brensel. Denne simulatoren har en nytteverdi også under en fremtidig nedleggelse av anlegget, og tilsvarende utstyr ble i 2005 tatt i bruk ved Tsjernobyl kjernekraftverk.

Det har fra norsk side vært viktig at prosjektene ikke bare er leveranse av utstyr, men at det gis en god opplæring og trening i bruken av systemene. Vi registrerer at det norske arbeidet har hatt betydning for russiske prioriteringer og sikkerhetstankegang. Det norsk-russisk samarbeidet har også ført til større åpenhet og mer informasjon om planene for anleggene.

Det har vært en betydelig reduksjon i antallet rapporterte irregulære hendelser ved anleggene de siste årene (se figur 3.7).

Fordi sikkerheten nå er kommet opp på et høyere nivå, ikke minst takket være russisk innsats, har den norske innsatsen ved de russiske kjernekraftverkene blitt trappet ned. I Riksrevisjonens

Figur 3.7 Totalt antall internasjonalt rapporterte irregulære hendelser ved Kola kjernekraftverk 1993–2009.

Kilde: Statens strålevern.

Boks 3.3 Fakta kjernekraftverk:

- Russland har per i dag 32 atomreaktorer fordelt på 10 operative kjernekraftverk.
- På verdensbasis er det i dag 212 kjernekraftverk med 437 atomreaktorer for produksjon av elektrisitet, fordelt på 31 land. Til sammen dekker det 15–20 % av verdens elektrisitetsforbruk.
- Den mest alvorlige atomulykken skjedde i Tsjernobyl i Ukraina 26. april 1986 og medførte utslipp av radioaktive stoffer over store deler av den nordlige halvkule.
- Kola kjernekraftverk har fire reaktorer av typen VVER-440.
- Leningrad kjernekraftverk har fire reaktorer (av RBMK-type, tilsvarende type som i Tsjernobyl) i drift.
- Utfordringene er knyttet til anlegg med store mengder radioaktivt materiale og gamle anlegg med utilfredsstillende sikkerhet.
- Norge har over regjeringens atomhandlingsplan finansiert prosjekter som skal bidra til å redusere risikoen for ulykker ved Kola- og Leningrad kjernekraftverk, uten at dette har forlenget levetiden til reaktorene.
- Frankrike er det landet i verden som har største andelen av elektrisitetsproduksjonen fra kjernekraft, med 75 %. Mange land har nå signalisert at de ønsker å bygge nye atomreaktorer.
- Mer enn 50 atomreaktorer er i dag under konstruksjon i verden.
- Russiske myndigheter har planer om å øke elektrisitetsproduksjonen fra kjernekraft fra dagens 16 % til 25 % innen 2030.

undersøkelse fra 2002 og Stortingets Innstilling ble det fokusert på at enkelte tiltak for å bedre sikkerheten ved Kola kjernekraftverk, også kunne ha bidratt til å forlenge driften. Fra norsk side har en bevisst finansiert sikkerhetstiltak som ikke kan knyttes direkte til forlengelse av reaktorenes levetid, som trenings- og opplæringstiltak. Etter 2008 prioriterer Norge i større grad samarbeid om forberedelse til nedleggelse av gamle reaktorer. Spørsmålet om reaktorenes levetid tas opp med russiske myndigheter i alle relevante fora.

Russlands første flytende kjernekraftverk er under bygging ved St. Petersburg. I tillegg planlegger russiske myndigheter å øke satsingen på kjernekraftverk som energikilde innenfor den russiske elektrisitetsforsyningen i årene fremover. Samlet representerer dette nye utfordringer som norske myndigheter følger nøye og tar opp jevnlig i etablerte samarbeidsfora med russiske myndigheter. Forutsetninger for nedlegging av kjernekraftverket på Kola og bruk av alternativ energi har jevnlig vært tatt opp i dialogen med russiske myndigheter.

3.6 Samarbeid med russiske tilsyns- og forvaltningsmyndigheter

Gjennom et omfattende konkret prosjektsamarbeid har kontakten mellom russiske og norske

myndigheter stadig blitt bedre. Det har gitt grunnlag for en stadig tettere dialog om den faglige utviklingen av kontroll- og tilsynsfunksjonene i atomsikkerhetsarbeidet. Det er en hovedprioritering for regjeringen å trappe opp dette samarbeidet ytterligere. Dette fordi tiltak som bidrar til å styrke russernes eget arbeid for å organisere og kontrollere atomsikkerhetsarbeidet, er de mest effektive og robuste tiltakene over tid.

Atomsikkerhetssamarbeidet bygger på bilaterale samarbeidsavtaler mellom Norge og Russland. De første spirene til dette samarbeidet kom med avtalen om miljøvernsamarbeid i 1988, som siden ble revidert i 1992. Samarbeid med russiske regulerende kontroll- og tilsynsmyndigheter har foregått i mange år. Myndighetssamarbeidet med Russland har sitt hovedfokus på områdene beredskap, strålevern, miljøovervåking, atomsikkerhet og ikke-spredning.

Det er behov for nær kontakt med russiske tilsynsmyndigheter for å opprettholde og styrke samarbeidet på områdene regulering, tilsyn og kontroll, beredskap og overvåking. Dette gjøres gjennom trusselvurderinger, konsekvensvurderinger, og utvikling av effektive prosedyrer, metoder, forskrifter og veiledere. Internasjonale standarder generelt og IAEOs anbefalinger spesielt, er førende for arbeidet. Gjennom dette samarbeidet bidrar Norge til kompetanseoppbygging, utvikling

av bedre styrings- og kontrollsystemer og styrket sikkerhetskultur i Russland.

Statens strålevern har samarbeidet med relevante russiske myndigheter siden etableringen av atomhandlingsplanen i 1995. Innen beredskap er arbeidet rettet mot implementering av den bilaterale avtalen mellom Norge og Russland om tidlig varsling av atomhendelser. Denne varslingsavtalen forvaltes av det norske Utenriksdepartementet og det russiske atomenergibyrået Rosatom. Det er også et utstrakt samarbeid mellom Statens strålevern og det russiske føderale atomtilsynet Rostekhnadzor knyttet til regelverksutvikling, overvåkning, tilsyn og beredskap. I 2008 ble det inngått en egen samarbeidsavtale mellom det norske Helse- og omsorgsdepartementet og det russiske Helse- og sosialutviklingsministeriet om strålevern og strålesikkerhet, som regulerer samarbeidet mellom Strålevernet og den russiske føderale helse- og strålevernsmyndigheten FMBA. Strålevernet samarbeider også med stråle- og atomsikkerhetstilsynet i det russiske forsvarsdepartementet. I tillegg har det siden 2005 vært et samarbeid med det russiske miljøovervåkningsorganet Roshydromet innen overvåkning av radioaktive nuklider i havmiljøet.

I samarbeidet har det blitt vektlagt å sikre åpenhet og kontrollerbarhet av prosjektene som blir gjennomført. Myndighetssamarbeidet har styrket kontrollen med konkrete prosjekter som mottar norsk finansiering. Dette har etter hvert også blitt overført til prosjekter som mottar finansiering fra andre samarbeidsland, også der Norge ikke bidrar økonomisk.

I samarbeid med Rostekhnadzor har det blitt utviklet forskrifter relatert til problemene med atomavfall. Statens strålevern har også hatt et samarbeid med Rostekhnadzor om forvaltnings- og tilsynspraksis ved demontering, fjerning og transport av RTG-er og utarbeidet en beredskapsrelatert forskrift for dette arbeidet. Videre har en rekke forskrifter, veiledninger, anbefalinger og prosedyrer relatert til opprydning av Andrejevbukta blitt utarbeidet innenfor rammen av det bilaterale samarbeidet med FMBA.

Norge har som eneste land samarbeidet med de militære kontroll- og tilsynsmyndigheter i det russiske forsvarsdepartementet om utvikling av retningslinjer og prosedyrer for håndtering av radioaktivt avfall på anlegg som har blitt tatt ut av militær tjeneste, men fremdeles er under militært tilsyn og kontroll.

Det har også blitt gjennomført en rekke seminarer og arbeidsmøter i Norge, Russland og i andre land med besøk på ulike nukleære anlegg. I

tillegg har det blitt gjennomført beredskapsøvelser på de tidligere militære anleggene med bred deltakelse av norske og ulike russiske organisasjoner.

Mens den russiske innsatsen i samarbeidet på 90-tallet var fragmentert og preget av manglende vilje eller evne til å dele informasjon og gi adgang til installasjonene, er russiske myndigheter i dag engasjert på en helt annen måte. Det nære samarbeidet mellom relevante myndigheter antas å ha bidratt til økt engasjement og kapasitet.

3.7 Miljøovervåkning

Dumpet brukt brensel og radioaktivt avfall i Barents- og Karahavet og langs kysten av Novaja Zemlja, er blant de eksisterende og potensielle kilder til radioaktiv forurensning i Nordvest-Russland. Det er også fare for forurensning fra de sunkne atomubåtene K-159 og Komsomolets samt fra en rekke atomavfallslagre og atomanlegg, blant annet i Andrejevbukta, Gremikha, Kolafjorden og Arkhangelsk-området. Det er fortsatt forurensning i miljøet som et resultat av atomprøvesprengningene på 1950- og 1960-tallet, fra atomulykken i Tsjernobyl i 1986 og som et resultat av utslippene fra gjenvinningsanlegg i Vest-Europa, særlig Sellafield.

I det norsk-russiske samarbeidet har det vært foretatt undersøkelser av forurensningen i Karahavet og i fjordene på østsiden av Novaja Zemlja. I perioden 1992–1994 ble det gjennomført felles tokt for å undersøke det dumpede radioaktive avfallet. Konklusjonene fra undersøkelsene var at den radioaktive forurensningen i området fremdeles var lav, men at det er en viss risiko for fremtidig forurensning. Det har vært gjennomført russiske tokt til noen av disse områdene de senere årene.

Det er i dag et formalisert overvåkningssamarbeid mellom Norge og Russland. Programmet beskriver radioaktivitetsnivået i det marine miljø i det åpne Barentshavet og langs kysten. Programmet er imidlertid begrenset i omfang og dermed ikke tilstrekkelig til å ha full oversikt over radioaktivitetsnivået i de nordlige havområdene, og bør derfor utvides og videreutvikles. Det arbeides nå med et mer omfattende samarbeid om overvåkning og felles tokt. Det er av stor betydning for norske fiskeriinteresser at havmiljøovervåkingen i nordområdene forsterkes. En eventuell radioaktiv forurensning av disse havmiljøene vil kunne ha store negative konsekvenser for omdømmet til hele den norske fiskerinæringen.

Oppfølgingen av den norske Forvaltningsplanen for Barentshavet tas jevnlig opp til diskusjon

med russiske myndigheter med tanke på mulig overføringsverdi til russisk side.

I 2009 ble det lagt frem en felles norsk-russisk miljøstatusrapport for Barentshavet på møtet i den norsk-russiske miljøvernkommissjonen. Rapporten er en viktig milepæl i samarbeidet for en forsvarlig forvaltning av Barentshavet. Som en oppfølging er det også enighet om å utvikle et omforent økosystembasert miljøovervåkningsprogram for hele Barentshavet. Den fremtidige overvåkingen av radioaktiv forurensning i Barentshavet planlegges å inngå som en integrert del av et slikt overvåkningsprogram.

3.8 Beredskap

Internasjonalt samarbeid er en viktig forutsetning for en god og effektiv beredskap ved atomulykker og andre alvorlige hendelser som involverer radioaktivt materiale. Gode varslings- og kommunikasjonsveier, dialog med russiske myndigheter og operatører og kjennskap til russisk sikkerhets- og beredskapskultur er nødvendig for å sikre god håndtering av en eventuell atomulykke som berører våre to land.

Norge og Russland er underlagt IAEAs internasjonale varslingskonvensjon. I tillegg er det en egen bilateral avtale mellom Russland og Norge om tidlig varsling av atomulykker og utveksling av informasjon om atomanlegg som ble undertegnet i 1993. I 2003 ble de to landene enige om ytterligere å senke terskelen for varsling og informasjonsutveksling. Fra norsk side vil en arbeide for å senke terskelen ytterligere. Norske og russiske myndigheter har en jevnlig dialog og arbeider blant annet med å etablere mer detaljerte rutiner og prosedyrer for varsling, kommunikasjon og informasjonsutveksling.

Gjennom kontakter med russiske myndigheter og organisasjoner har norske myndigheter fått bedre kunnskap om russiske beslutningsstøttesystemer, prognoseverktøy og beredskapsorganisering. Samarbeidet har gitt norske myndigheter god informasjon om de russiske installasjonene og risikoen knyttet til dem. Kontakt med russiske myndigheter gir oss bedre forutsetninger for å bli tidlig informert om mindre hendelser. I tillegg legges det vekt på øvelsessamarbeid. Norge har vært medarrangør av to beredskapsøvelser i Andrejevbukta og Gremikha i 2008/2009. Dette var første gang de sivile tilsynsmyndighetene gjennomførte en beredskapsøvelse på et militært anlegg. Norge og Russland har også samarbeidet om gjennomføring av øvelser, blant annet gjennom Barentssam-

Figur 3.8 Fra beredskapsøvelsen Barents Rescue i Murmansk, september 2009.

Foto: Statens strålevern.

arbeidet og senest ved øvelsen Barents Rescue 2009 i Murmansk-området. Norske myndigheter har videre vært observatører ved flere russiske øvelser, blant annet ved Kola kjernekraftverk.

Norge har engasjert seg i internasjonal beredskapsutvikling og leder blant annet Østersjørådets ekspertgruppe for kjernesikkerhet og strålevern. Gjennom dette samarbeidet der både Russland og Norge er med, er det etablert en avtale om datautveksling mellom Østersjørådets medlemsstater. Gjennom denne avtalen har Norge tilgang til viktige måledata fra hele Østersjøregionen, inklusiv det nasjonale russiske målenettverket. Dette kommer i tillegg til det norske varslings- og målenettverket.

Koordineringsgruppen for kompetente beredskapsmyndigheter under IAEA arbeider sammen med IAEAs sekretariat og øvrige medlemsstater, inklusiv Russland, for implementering av den internasjonale handlingsplanen for beredskapsutvikling. Norge har ledet denne gruppen. Målsetningen er å etablere effektive kommunikasjonssystemer og harmoniserte beredskapsprosedyrer slik at internasjonal assistanse effektivt kan bidra til en bedre håndtering av atomulykker. Dette vil danne grunnlag for et bedre og mer effektivt samarbeid mellom Norge og Russland i håndteringen av slike hendelser.

3.9 Miljøvernorganisasjoner

Frivillige miljøvernorganisasjoner og stiftelser som Naturvernforbundet, Natur og ungdom og Bellona er engasjert i atomutfordringene i Nordvest-Russland. De bidrar på en verdifull måte til å

spre informasjon om utfordringene i Nordvest-Russland og til å skape debatt om ulike løsninger. Gjennom sitt samarbeid med russiske søsterorganisasjoner bidrar de også til økt fokus på miljø- og atomsikkerhetsspørsmål i Russland.

For norske myndigheter er det viktig å støtte dette arbeidet. Miljøvernorganisasjonenes arbeid har gitt god kontakt med russiske fagmiljøer, noe som blant annet har resultert i flere rapporter om miljøutfordringene og mulige løsninger. Deres publikasjoner har bidratt til å øke den internasjonale oppmerksomheten omkring aktuelle atomsikkerhetsspørsmål. Det er dessuten et mål i seg selv å støtte det sivile samfunn i Russland, som miljøorganisasjonene er en del av.

Samarbeidet mellom norske og russiske miljøvernorganisasjoner har gitt resultater i form av styrket aksept og anerkjennelse av de russiske organisasjonene i det russiske samfunnet. De rus-

siske organisasjonenes arbeid bidrar til økt miljøbevissthet blant befolkningen og økt oppmerksomhet og deltagelse omkring atomsikkerhetsspørsmål. Det blir nå tatt mer hensyn til de russiske miljøvernorganisasjonenes innspill til den nasjonale debatten om kjernekraft, blant annet gjennom offentlige høringer og involvering av berørte parter. Samarbeidet mellom norske og russiske miljøvernorganisasjoner fører til økt kunnskap om russisk miljøvernlovgivning, både i Norge og i Russland, noe som også er av betydning for et godt samarbeid mellom norske og russiske fagmyndigheter.

Gjennom å fokusere på alternativer til atomkraft og strategier for hvordan usikre atominstallasjoner kan nedlegges, bidrar miljøvernorganisasjonenes aktiviteter til en større oppslutning i den russiske opinionen for avvikling av slike anlegg.

4 Veien fremover

Det er et sentralt mål i norsk utenrikspolitikk å utvikle det gode, men tidvis utfordrende, naboskapet med Russland. Mulighetene og utfordringene Norge står overfor i nord kan på mange områder best finne sine løsninger i et konstruktivt samarbeid med Russland. Atomsikkerhetsområdet er et godt eksempel på hvordan vi i fellesskap har utviklet et stadig bedre samarbeid til gjensidig nytte for begge parter.

Det er et felles mål å videreutvikle dette samarbeidet både for å bidra til konkrete og gode løsninger for de gjenværende atomutfordringer i nord, og for å videreutvikle et godt permanent samarbeid mellom de to land på myndighetsnivå.

Trusselbildet innenfor atomberedskapsområdet har endret seg de siste årene, både når det gjelder sårbarhet for det norske samfunnet, sikkerhet ved anlegg i våre nærområder og sannsynlighet for hendelser. Det er blant annet en pågående kjernekraftrenessanse, og denne er også merkbar i Russland. De store utfordringene i atomberedskapsammenheng er likevel fortsatt knyttet til anlegg med store mengder radioaktivt materiale og gamle anlegg med utilfredsstillende sikkerhet. En kan heller ikke utelukke økt skipstransport av brukt brensel og radioaktivt avfall langs norskekysten. I tillegg antas det at antall marine reaktorer også vil kunne øke. Disse utviklingstrekkene følger norske myndigheter nøye.

I årene som kommer forventes kontakten med Russland å bli stadig tettere, blant annet som følge av økende økonomisk samarbeid. Gjennom det regionale samarbeidet i Barentsregionen er det lagt et solid grunnlag for utvidet samarbeid på en rekke områder. Folk til folk-samarbeidet er bredt og omfattende. Det har ført til bedre kunnskap om og kjennskap til nabolandet og nabofolket, og vil kunne stimulere til sterkere satsing på for eksempel næringsutvikling. Russland har i sin fremtidige energisatsing planer om å basere seg i enda større grad på kjernekraft og vil bygge ut denne sektoren vesentlig. Slike perspektiver vil stille store krav til god atomberedskap og til god kunnskap om miljøtilstanden og mulige kilder til fremtidige forurensninger og ulykker. Så lenge det finnes atomaktivitet og potensielle forurensningskilder i våre nærområder er det i Norges interesse å ha et nært

samarbeid med Russland på atomsikkerhetsområdet. Det er viktig for Norge fortsatt å ha en dialog om sikkerhet i kjernekraftindustrien og om levetiden for eksisterende reaktorer. Dette er et langsiktig samarbeid, som må revideres med jevne mellomrom.

Det har med vekslende regjeringer og Storting vært bred tverrpolitisk enighet om å prioritere samarbeidet med Russland i nord på atomsikkerhetsområdet høyt. En overordnet målsetning for den norske innsatsen har vært å bidra til å redusere risikoen for alvorlige ulykker og radioaktiv forurensning og hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveier. Denne målsetningen står fortsatt fast. De mange tiltakene som har vært finansiert over atomhandlingsplanen, har vært viktige bidrag for å oppfylle dette. I tillegg har innsatsen gitt norske myndigheter viktig kompetanse om forurensningsrisikoen ved flere av de nukleære anleggene i Nordvest-Russland. Innsatsen har således også bidratt vesentlig til beredskapsarbeidet i Norge, samt til beredskapssamarbeidet med Russland.

Samarbeidet har videre gitt god innsikt i russisk forvaltning. Det har medført at vi har fått bedre forståelse av prioriteringer på russisk side, samtidig som samarbeidet har gjort oss i stand til å kunne påvirke hvilke prioriteringer som gjøres. Norske myndigheter har måttet lære av feil som ble gjort innenfor atomsikkerhetssamarbeidet i en tidligere periode, både hva gjelder økonomiforvaltning, resultatstyring og kommunikasjon og samarbeid med russiske partnere. En hovedprioritering fremover vil være å styrke samarbeidet med russiske tilsyns- og forvaltningsmyndigheter på områdene atomsikkerhet, beredskap og miljøovervåking.

Rammevilkårene har endret seg vesentlig siden oppstarten av det norsk-russiske atomsikkerhetssamarbeidet. En rekke andre land, spesielt G8-landene, har engasjert seg i arbeidet, og Russlands økonomi har de siste årene tillatt langt større russisk egeninnsats enn det som var forventet for få år siden. Denne utviklingen har ført til at atomsikkerhetssamarbeidet med Russland er blitt styrket både nasjonalt og internasjonalt. Viktige forutsetninger for effektiv løsning av store og kom-

plekse oppgaver er dermed nå på plass. Norges innsats må i større grad enn tidligere sees i et internasjonalt perspektiv og bør fortrinnsvis samordnes med prioriteringene til andre samarbeidsland. Norge vil fortsette det viktige og konstruktive samarbeidet i internasjonale fora og koordineringsgrupper og dermed bistå russiske myndigheter i å utvikle planer for arbeidet og å koordinere gjennomføringen av praktiske tiltak.

Åpenhet, gjensidig tillit og adgang til lukkede områder har vært viktige prinsipper i samarbeidet med Russland. Baser og installasjoner som tidligere var lukket for utenlandske borgere er i dag blitt mer tilgjengelige. Anlegget i Andrejevbukta er et godt eksempel. Norge finansierte allerede i 1998 det første prosjektet ved anlegget, men det var først i 2001 – etter gjentatte anmodninger – at norske representanter fikk besøke området. Siden har både norske og utenlandske representanter og media fått besøke Andrejevbukta. Det viktige prosjektarbeidet for fysisk sikring og rehabilitering av anlegget i Andrejevbukta vil bli videreført med betydelig økt innsats fra norsk og internasjonal side. Brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall i Andrejevbukta representerer en alvorlig forurensningsrisiko. Anlegget har store tekniske utfordringer og tidsperspektivet strekker seg mot 2030.

Prosjektet med fjerning av radioaktive kilder i fyrlykter i Østersjøen er i gang og vil også være et prioritert område. Dette vil imidlertid kunne ferdigstilles i løpet av tre til fire år. I tillegg vil Norge fortsatt prioritere å ha fokus på sikkerhetstiltak ved russiske kjernekraftverk i våre nærområder. Tiltak som bidrar til økt kompetanse og som kan bidra til sikker stengning av gamle reaktorer vil bli prioritert.

I utviklingen av en norsk nisje i det internasjonale atomsikkerhetssamarbeidet med Russland er samarbeidet om helse, miljø og sikkerhet høyt prioritert. Samarbeidet mellom norske og russiske tilsynsmyndigheter vil derfor være viktig. Dette vil kunne bidra til at internasjonale retningslinjer for atomsikkerhet og strålevern blir integrert i det praktiske arbeidet med avfallshåndtering og atomsikkerhet, og slik at russiske tilsynsmyndigheter har en sterk kontrollfunksjon. Et annet ønsket resultat er å bidra til å styrke det sivile samfunnet i Russland. Her spiller de frivillige miljøorganisasjonene en viktig rolle.

Det vil være naturlig å se norsk innsats utover 2012 som er rammen for virketiden for G8-landenes globale partnerskap. Også andre land som samarbeider med Russland er nå i en prosess der de diskuterer videre engasjement etter 2012. Det er i norsk interesse at det internasjonale engasjementet fortsetter så lenge det er utfordringer i våre nærområder. Det forventes fortsatt betydelig innsats fra russisk side. Et fortsatt sterkt norsk engasjement vil være medvirkende til å opprettholde en fortsatt russisk og internasjonal innsats.

Norges geografiske posisjon skiller oss fra de fleste G8-landene i denne sammenhengen. Som naboland har vi en egen interesse i et godt og åpent samarbeid med Russland om håndtering av atomutfordringene. Det er et grunnleggende prinsipp at Russland har hovedansvaret. Som naboland trenger Norge kunnskap, innsikt og adgang for å kunne ivareta egne beredskapshensyn.

Den norske innsatsen innen atomsikkerhet vil derfor fortsette, samtidig er det naturlig å se for seg en reduksjon av innsatsen etter hvert som viktige oppgaver finner sin løsning. Det vil på sikt være naturlig å legge til grunn at Russland selv må ta hovedansvaret for det videre arbeidet med atomsikkerhet. Det norske bidraget ut over 2012 vil derfor mer og mer knyttes til myndighetssamarbeid og samarbeid om miljøovervåking og beredskap. Innsatsen vil bli dekket innenfor Utenriksdepartementets gjeldende budsjetttrammer til atomsikkerhet som går over kap. 118.70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland. Norges innsats vil være mest effektivt ved at den rettes mot områder der vi med våre forutsetninger kan gjøre en forskjell. Norsk innsats de nærmeste årene vil fokusere på utfordringene i Andrejevbukta, ferdigstilling av fyrlyktprosjektene, opplærings- og informasjonstiltak i kjernekraftsektoren og et bredt myndighetssamarbeid innenfor tilsyn, beredskap, miljøovervåking og sikkerhet for arbeiderne.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Utenriksdepartementet av 23. april 2010 om samarbeidet med Russland om atomvirksomhet og miljø i nordområdene blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1**Regjeringens overordnede retningslinjer som ligger til grunn for atomsikkerhetssamarbeidet med Russland (fra Regjeringens handlingsplan for atomvirksomhet og miljø i nordområdene)**

- Det skal bidra til å redusere risikoen for ulykker og forurensning fra atominstallasjoner i Nordvest-Russland og hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveier.
- Det skal bygge på en helhetlig tilnærming og være basert på grundige risiko- og konsekvensvurderinger.
- Det skal bidra til å styrke norsk atomberedskap.
- Det skal fokusere på praktiske tiltak og sikre en kostnadseffektiv utnytting av bevilgningene.
- Det skal bidra til at russisk forvaltning og forvaltningsorganer styrkes.
- Det skal bidra til å styrke dialogen mellom ansvarlige russiske myndigheter og det sivile samfunnet om mål og virkemidler i atomsikkerhetsarbeidet.
- Det skal gjennomføres i tråd med russisk lovgivning, internasjonale normer og retningslinjer og i nær dialog med alle berørte tilsynsmyndigheter i Russland og med andre samarbeidsland.

Det er nå naturlig å legge vekt på enkelte innsatsområder innen samarbeidet:

Beredskap og miljøovervåkning

Hvor målene er å

- ha et tilstrekkelig beredskapsapparat til å håndtere hendelser og ulykker som berører norske interesser.
- bidra til senket terskel for, og styrking av, systemet for tidlig varsling ved atomulykker internasjonalt, bilateralt og regionalt.
- ha god og oppdatert oversikt over forurensningsnivåer og kilder til radioaktiv forurensning i nordområdene.
- motivere til beredskapsarbeid hos de russiske operatørene.

Samarbeid med russiske fagmyndigheter

- støtte russiske myndigheter i deres arbeid for å bringe regelverket i samsvar med internasjonale retningslinjer når det gjelder konsekvensutredninger og krav til gjennomføring av oppryddingstiltak.
- bidra til å styrke russiske tilsynsmyndigheter.

Ikke-spredning og fysisk sikring

- bidra til gjennomføring av tiltak for styrket fysisk sikring av og kontroll ved atominstallasjoner, også under gjennomføring av miljø- og oppryddingstiltak.
- styrke samarbeidet mellom russiske og norske fagmiljøer innen kontroll med og sikring av kjernefysisk materiale og atominstallasjoner.
- bidra til å styrke det multilaterale engasjementet for ikke-spredning og å sikre at Det internasjonale atomenergibyråets standarder og prinsipper etterleveres.
- bidra til at det internasjonale ikkespredningsregimet under ikkespredningsavtalen (NPT) følges opp.

Kjernekraftverk

- stimulere til russisk planlegging av dekommissionering, med vekt på erfaringer fra dekommissioneringsarbeid i andre kjernekraftnasjoner.
- videreføre samarbeidet om sikkerhetsforbedringer, med vekt på vedlikehold av tidligere gjennomførte tiltak.
- videreutvikle det faglige samarbeidet med russiske kjernekraftverk og nasjonale myndigheter vedrørende sikkerhetssituasjonen ved kjernekraftverkene.
- bidra til god sikkerhetskultur ved kjernekraftverkene.

- bidra til bevisstgjøring rundt alternativer til kjernekraft, energiøkonomisering og effektivisering av energisektoren i Nordvest-Russland.
- bidra til sikker håndtering av annet miljøfarlig avfall som genereres ved gjennomføring av prosjekter under atomhandlingsplanen.

Brukt kjernebrensel

- bidra til sikker håndtering, lagring og transport av brukt kjernebrensel i nordområdene.
- bidra til tilfredsstillende fysisk beskyttelse av brenselet inntil det kan tas hånd om på forsvarlig måte.

Radioaktivt og annet miljøfarlig avfall

- bidra til sikker håndtering og lagring av radioaktivt avfall i nordområdene.
- bidra til at den internasjonale innsatsen gir en god løsning for fjerning og lagring av radioaktivt avfall i regionen, med fokus på utnyttelse av lageranlegget i Saidabukta på Kolahalvøya.

Radioaktive kilder

- bidra til å fjerne alle strontiumbatterier i russiske fyrlykter i våre nærområder og erstatte disse med solcelleteknologi eller andre elektrisitetskilder.
 - skaffe bedre oversikt over større radioaktive kilder i Nordvest-Russland som representerer en fare for helse, miljø og sikkerhet og vurdere tiltak for disse.
 - støtte det multilaterale arbeidet for sikring av radioaktive kilder i andre deler av Russland, bl.a. gjennom IAEA Nuclear Security Fund.
-

Vedlegg 2

Internasjonalt samarbeid og avtaler

G8

G8 (*gruppen av åtte*) er en koalisjon av de åtte ledende industrinasjonene i verden – Frankrike, Japan, Tyskland, Storbritannia, USA, Italia, Canada og Russland. Etter terrorangrepene mot USA 11. september 2001 etablerte G8-landene Det globale partnerskap mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og -materiale. Landene forpliktet seg til å sette av 20 milliarder dollar i løpet av 10 år til konkrete tiltak. Norge sluttet seg til partnerskapet i juni 2003 og vil stille til rådighet et bidrag på 100 millioner euro over 10-årsperioden. Under partnerskapet er det etablert en arbeidsgruppe hvor Norge sammen med en rekke andre land deltar. Arbeidsgruppen tjener som et viktig koordinerings- og diskusjonsforum for det internasjonale samarbeidets overordnede spørsmål.

Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA)

IAEA spiller en viktig rolle i det internasjonale arbeidet med atomsikkerhet og håndtering av radioaktivt avfall. Under IAEA er det etablert et kontaktforum for medlemslandene som er engasjert i oppryddingsarbeidet i Russland, kalt Contact Expert Group (CEG). Dette er den viktigste møteplassen for koordinering, erfaringsutveksling og løpende utvikling for parter som er involvert i atomsikkerhetssamarbeidet med Russland. Samarbeidet i CEG har ført til at en har fått etablert tematiske koordineringsgrupper mellom russiske myndigheter og andre engasjerte land for innsatsområdene Andrejevbukta og RTG-er. I tillegg har IAEA ansvaret for oppfølgingen av standarder og konvensjoner som er retningsgivende for oppryddingsarbeidet både innenfor sikkerhet, miljø, fysisk sikring og avfallsbehandling. I de fleste tilfeller er både Russland og Norge tilsluttet de aktuelle rammeverkene.

Den nordlige dimensjons miljøpartnerskap (NDEP)

Norge bidrar til multilateral innsats gjennom Den nordlige dimensjons miljøpartnerskap (NDEP-fondet), forvaltet av Den europeiske banken for gjenoppbygging og utvikling (EBRD). Norge har bidratt med 10 millioner euro til fondet, som nå teller over 150 millioner euro. Med finansiering fra NDEP-fondet har EBRD i samarbeid med russiske myndigheter utarbeidet en svært omfattende og detaljert beskrivelse av atomsikkerhetsutfordringene i Nordvest-Russland. Denne såkalte masterplanen (se nedenfor) er et viktig grunnlag også for de prioriteringer som gjøres fra norsk side. Norge deltar i NDEP-fondets styringsorganer. Fondets prioriteringer er i tråd med norske perspektiver på de viktigste utfordringene i Nordvest-Russland.

Den strategiske masterplanen

Håndteringen av brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall i Nordvest-Russland har vært gjenstand for stor oppmerksomhet. Med finansiering fra NDEP fondet har russisk part utarbeidet en strategisk masterplan da det har vært mangel på overordnede strategier og prioriteringer for håndtering og lagring av radioaktivt avfall. Rosatom har bl.a. slått fast at den etablerte russiske strategien for håndtering av brukt kjernebrensel er å gjenvinne brenselet. Det brukte kjernebrenselet fra Nordvest-Russland skal transporteres bort fra regionen og til Majak for gjenvinning.

Planer for håndtering og lagring av ødelagt kjernebrensel eller kjernebrensel som ikke lar seg gjenvinne, er fortsatt under arbeid. Brukt brensel som ikke lar seg gjenvinne med dagens teknologi skal midlertidig lagres i påvente av nye tekniske løsninger. Strategien for behandling og lagring av fast radioaktivt avfall er at dette skal transporteres til Sajdabukta ved Kolafjorden, hvor det etableres et regionalt senter for behandling og mellomlagring.

MNEPR

I likhet med andre lands bilaterale avtaler er også Norges avtale basert på en multilateral juridisk rammeavtale for innsats til Russland (MNEPR-avtalen). MNEPR-avtalen er et rammeverk som sikrer samarbeidslandet fritak fra skatt, toll, avgifter og ansvar ved ulykker under prosjektgjennomføringen. Avtalen regulerer også spørsmål vedrørende økonomikontroll og inspeksjonsadgang.

Ikke-spredning og nedrustning

Med utgangspunkt i IAEAs anbefalinger og internasjonale avtaler, da i særdeleshet ikkespredningsavtalen (NPT), har norske myndigheter vært engasjert i tiltak som kan bringe mer spaltbart materiale under god nok kontroll. Det er spesielt blitt arbeidet med å få kontroll på bruken av høyanriket uran (HEU), som kan brukes direkte i våpen. Isbryterflåten i Murmansk er verdens største enkeltstående sivile bruker av høyanriket uran. Et annet viktig arbeid for nedrustning og ikke-spredning er IAEAs initiativ for å redusere risikoen for at nye stater starter aktiviteter i forhold til sensitive deler av brenselssyklusen, som anrikning og gjenvinning, noe som kan bidra til spredning av kjernevåpenteknologi.

Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP)

Norge og Russland leder arbeidet på radioaktivitetssiden i AMAP (Arctic Monitoring and Assessment Programme) under Arktisk Råd. AMAPs mål er å formidle informasjon om det arktiske miljøet, samt fremlegge vitenskapelige råd for de arktiske regjeringene i arbeidet for å fjerne og forebygge forurensning i det arktiske miljø.

Arctic Military Environmental Cooperation (AMEC)

AMEC ble etablert i 1996 som et formalisert trilateralt militært samarbeid mellom USA, Russland og Norge. Storbritannia sluttet seg til samarbeidet i 2003. Formålet med samarbeidet er å sikre forsvarlig håndtering og lagring av brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall fra militær virksomhet. Etter å ha deltatt aktivt i prosjektsamarbeid har Norge fra høsten 2006 kun observatørstatus i AMEC samarbeidet.

International Scientific and Technology Center (ISTC)

Norge er medlem av International Scientific and Technology Center (ISTC) i Moskva, og gir økonomiske bidrag til senterets innsats for å sysselsette vitenskapsfolk fra rustningsindustrien i de tidligere sovjetrepublikkene.

Østersjørådet

Østersjørådet etablerte i 1992 en ekspertgruppe for kjernesikkerhet og strålevern som skulle fremme samarbeidet mellom de respektive lands myndigheter, identifisere eventuelle kilder til forurensning og koordinere eventuelle tiltak for å effektivt bedre situasjonen i regionen på det området. Norge har de siste årene ledet denne gruppen.

Avtaler Norge har med Russland på området atomvirksomhet og miljø

- Avtale mellom Norge og Russland om tidlig varsling av atomulykker og om utveksling av informasjon om atomanlegg – Bodø, 10. januar 1993
- Avtale mellom Statens strålevern, Norge og Russlands føderale tilsyn for kjerne- og strålingssikkerhet om teknisk samarbeid og utveksling av informasjon vedrørende sikker bruk av atomenergi – Moskva, 20. oktober 1997
- Avtale mellom Det Kongelige Norske Utenriksdepartement og Det føderale atomenergi-byrå om samarbeid om kjernefysisk sikkerhet og strålingssikkerhet – Moskva 5. desember 2006
- Avtale mellom Statens strålevern, Norge og Den russiske føderasjons forsvarsdepartement om samarbeid om kjernefysisk- og strålings-sikkerhet – Oslo, 12. desember 2007
- Avtale mellom Den russiske føderasjonens Helse- og sosialdepartement og helse- og omsorgsdepartementet i Kongeriket Norge, om samarbeid innen regulering av sikker bruk av atomenergi ved gjennomføring av sanitær- og epidemiologisk tilsyn og kontroll for å sikre gjennomføring av strålingsmessig farlig arbeid – Moskva 28. november 2008

- Den multilaterale rammeavtalen for prosjektinnsats til Russland (MNEPR-avtalen) – Stockholm, 21. mai 2003
 - Overenskomst mellom Kongeriket Norges regjering og Den russiske føderasjons regjering om samarbeid på miljøvernområdet, av 3. september 1992
-
-

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
www.publikasjoner.dep.no

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Forside foto: FFI, Fylkesmannen i Finnmark og Kola kjernekraftverk. Illustrasjon: 07 Lobo Media

Trykk: 07 Aurskog AS 04/2010

